

Oponentský posudek bakalářské práce IMS FSV UK, ak. rok 2011/2012

Studentka: Jana Bláhová

Název práce: Christa Wolf und ihr Buch „Was bleibt“ als der Beginn des deutsch-deutschen Literaturstreits und seine Resonanz in ausgewählten tschechischen Medien

Oponent: PhDr. Petr Šafařík

Jana Bláhová se ve své bakalářské práci zabývá sporem, který ve Spolkové republice Německo vypukl v roce 1990 nad povídkou východoněmecké spisovatelky Christy Wolfové *Was bleibt*¹ a směřoval obecněji ke zhodnocení politických a etických postojů Ch. Wolfové i dalších východoněmeckých literátů, kteří aktivně podporovali režim SED.

Studentka v úvodu ohlašuje záměr nepředkládat literárněvědné pojednání, ale popsat průběh sporu a analyzovat jeho vliv na literární život sjednocujícího se Německa (str. 3).

Jako součást bakalářské práce povinnou pro daný obor J. Bláhová zařadila také kapitolu věnující se ohlasu literárně-společenské kontroverze v Československu, respektive v České republice.

Práce je v drtivé většině ryze kompilační povahy, postupuje chronologicko-popisnou metodou. V pojednání nechybí žádná z povinných částí, text je adekvátně členěn na kapitoly. Problematická je ovšem část nazvaná „Přílohy“. Obsahuje jen přílohu jedinou (str. 43-45), která by se navíc lépe hodila začlenit do hlavního textu, a sice do 2. kapitoly, představující osobnost Christy Wolfové.

Ze svého výše zmíněného proklamovaného cíle studentka předkládá – kromě úvodních a rámcových informací – popis začátku zvolené literárně-společenské kontroverze. Činí tak uspokojivým způsobem. Ohlášený rozbor vlivu onoho sporu o Ch. Wolfovou na literární život sjednocujícího se Německa ale nenabízí. Ubírat by se bývala mohla především cestou analýzy zohledňující i teoretické poznatky o literárním systému nebo sledováním dopadů sporu na vydávání literatury někdejší NDR a její publicistickou a další reflexi. Nic takového ovšem práce nepřináší, a to ani s ohledem na pozdější nakládání s dílem a osobou samotné Christy Wolfové v SRN. Věta ze závěru „*Plötzlich wurden alle Werke der Autoren, die in der DDR geblieben sind, nicht aus künstlerischer sondern aus moralischer Sicht betrachtet*“ (str. 36) není samotnou bakalářskou prací dostatečně podložena, už proto ne, že se její časový záběr omezuje na rok 1990 (str. 28-29). S ohledem na celek pojednání nejde o závažný problém, při závěrečných korekturách ale měla studentka ohlášený cíl upravit podle vlastního výsledného rukopisu.

Bakalářská práce obsahuje některé faktické omyly a nedostatečně podložená tvrzení. Kupříkladu označuje Christu Wolfovou za spisovatelku slavnou (berühmt) i v ČSSR (str. 8), ale neuvádí k tomu žádné argumenty, což by bylo zapotřebí kvůli výraznému zkreslování hodnot, k nimž docházelo v kulturní politice komunistických diktatur. Míru popularity Wolfové v ČSSR by diplomantka mohla dokládat např. výší nákladů knih a počtem recenzních a dalších ohlasů, a to i v době po přelomu z roku 1989 – takové srovnání zpravidla vypovídá o míře autentického zájmu čtenářů o daného autora v době komunistického režimu. Studentka svůj výše uvedený nezdůvodněný výrok nezkorigovala ani poté, co rešeršemi pro 5. kapitolu (ohlasy polemiky v českých médiích) sama zjistila, že zájem

¹ Christa Wolf, *Was bleibt* (Berlin, Weimar: Aufbau-Verlag, 1990).

české kulturní obce o danou autorku nebyl velký. To ostatně potvrzuje vydání pouhých dvou českých překladů knih Ch. Wolfové po roce 1989 (žádný z nich nebyl opakovaným vydáním překladu jiného jejího díla).

Nepřesné je, když diplomantka řadí mezi autory, kteří periodizaci sporu o Christu Wolfovou ohraničují koncem roku 1991, germanistu Thomase Anze (str. 27-28). Pokud by studentka pracovala s druhým a rozšířeným – mj. i v Praze dostupným – vydáním Anzovy důležité práce k pojednávanému tématu, věděla by, že právě tento badatel dokládá pokračování kontroverze o Christě Wolfové a východoněmecké literatuře i v dalších letech.² Pro studentku by to mohlo být poučné tím spíše, že tíhne k tomu prezentovat spisovatelku zjednodušeně jako oběť kampaně západoněmeckých publicistů, aniž by více zohlednila, že měla řadu zastánců i mezi západoněmeckými literáty a dalšími osobnostmi veřejného života.

Pokud by Jana Bláhová bývala poznala své téma širěji, zřejmě by přihlédla k tomu, že se Christa Wolfová i při své obhajobě dopouštěla prokazatelných chyb, jimiž rozčarovala také své významné obhájce, a to i západoněmecké jako např. Güntera Grasse, Waltera Jense či Volkera Hageho. Šlo především o její nepatřičný výrok ze stipendijního pobytu ve Spojených státech, kdy na počátku roku 1993 svou situaci přirovnala k emigrantům uprchnuvším před nacisty.³

Uvážíme-li nároky kladené na bakalářské práce, vytěžila autorka zvolené téma obstojně, zvláště v rámci jeho zúžení na počátek sporu o Christu Wolfovou, tedy na události z roku 1990. J. Bláhová ale, jak už jsem uvedl, ohlásila také svůj zájem o širší souvislosti kontroverze. Komplexnější záběr střetů jí ovšem unikl. Nešlo v nich totiž jen o vyrovnání se s minulostí NDR. Hlavně úsilím publicistů Franka Schirrmachera a Ulricha Greinera, které opakovaně zmiňuje i Jana Bláhová, polemika o Christě Wolfové a literatuře NDR přerostla také v kritiku společensky angažované literatury a vůbec kulturní scény západního Německa, která byla podle mínění jmenovaných dvou i řady dalších – hlavně liberálních a konzervativních – publicistů od konce šedesátých let převážně levicově liberálně orientována a umění i jeho reflexi příliš zatěžovala mimoestetickými funkcemi a ohledy. Tento rozměr debaty byl patrný již v článcích publikovaných v roce 1990, tedy v době, na kterou se soustředí autorka bakalářské práce. Neměla tedy tuto dimenzi sporu pominout, protože pro pochopení toho, jak se tehdy vzrušenými debatami o minulosti polemizovalo také o současnosti a budoucnosti, a to i v politickém ohledu, je vztah sporu k západoněmeckým realitám velmi podstatný.

V závěru své bakalářské práce Jana Bláhová uvádí, že kritické reakce na knihu Ch. Wolfové *Was bleibt* „zlomily tabu“ a že otázka po kvalitě literatury někdejší NDR byla do té doby „nedotknutelným tématem“ (str. 36). To je nepřesné tvrzení, např. známý literární kritik Marcel Reich-Ranicki vystoupil v FAZ s ostrou kritikou Christy Wolfové již v listopadu 1987.⁴ Podobně jako u výše zmíněného nenáležitého výroku o slávě Christy Wolfové v ČSSR je zde

² Srov. Thomas Anz, *Es geht nicht um Christa Wolf. Der Literaturstreit im vereinten Deutschland* (Frankfurt am Main: Fischer, 1995), 273-288.

³ *Ibid.*, 281-283.

⁴ Článek Reicha-Ranického z r. 1987 je přetištěn i v prvním vydání knihy Thomase Anze, s níž pracovala diplomantka, – Marcel Reich-Ranicki, „Macht verfolgung kreativ?“, in *Es geht nicht um Christa Wolf. Der Literaturstreit im vereinten Deutschland*, hrsg. v. Thomas Anz (Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1991), 35-40.

zdrojem nepřesnosti i občasná povrchnost vyjadřování, respektive sklon k žurnalismům. Jako další příklad toho, kdy může studentčina vágnost mást, uvedu, že označuje germanistickou monografii Kerstin Reimannové za „literární reflexe“ (literarische Reflexionen, str. 6). Ve skutečnosti je ale studie K. Reimannové standardním odborným pojednáním, z použité literatury dokonce jedním z nejobornějších. Diplomantka převzala spojení „literární reflexe“ z podtitulu monografie, kde ale zmíněné sousloví neoznačuje žánr té knihy, ale objekt jejího zkoumání.⁵

V 1. kapitole, věnované komentáři literatury, chybí pokus použité zdroje výrazněji zhodnotit, tato část je opravdu pouze „poznámkami“. Tak ji autorka sama nazývá (a k hodnocení některých titulů se dostává až později, hlavně na str. 27-29), zvolené pojmenování ale nijak nemění fakt, že jsou na tuto část bakalářské práce obecně kladeny vyšší nároky.

Celkově je škoda, že se Jana Bláhová alespoň místy nepokusila vykročit k samostatné analýze. U novely Christy Wolfové *Was bleibt*, kterou označuje za primární zdroj, na téže straně sama ohlašuje vlastní rezignaci na pokus o interpretaci (str. 4). Tato autorská zdrženlivost, až bázlivost (?) je problematická i tam, kde vede ke zbytečnému nadužívání citací (srov. např. tu u pozn. č. 88).

Co se týká rešerše pramenů a sekundární literatury, je práce J. Bláhové s německy psanou literaturou – navzdory zmíněnému opomenutí druhého, rozšířeného vydání důležité knihy Thomase Anze – uspokojivá. Horší je to ale v kapitole věnované českým ohlasům literárního sporu, kde byla odkázána jen na své vlastní rešerše, tj. bez pomoci sekundární literatury (ta k danému podtématu dosud neexistuje).

Přestože studentka explicitně zmiňuje své využití článkové databáze Národní knihovny, pomíjí s nepřesvědčivým zdůvodněním některé stati, které se zabývaly střetem o Ch. Wolfovou, ale vyšly později než na začátku devadesátých let (na které se diplomantka, jak uvedeno, soustředí; str. 32).⁶ Přitom zde sama není důsledná, protože záhy zmiňuje i novější české články o Christě Wolfové. Zároveň se mýlí, když za nejmladší článek zmiňující spor o Wolfovou označuje text z roku 2006 (str. 33). Důkladnější rešerše by zohlednila také internetové zdroje, mezi nimiž nelze opominout hlavně článek Blahoslava Hrušky v internetovém deníku Aktuálně.cz z listopadu 2008⁷, případně ani spisovatelčin nekrolog tamtéž z prosince 2011, také zmiňující kontroverzi kolem Christy Wolfové z počátku devadesátých let.⁸

Ohlasy v českých médiích navíc nezahrnují jen autorské články českých publicistů; o míře zájmu vypovídají i případné překlady, rozhovory atd. Z této skupiny neměla rešerše Jany Bláhové opominout rozhovor s germanistkou a publicistikou Sigrid Löfflerovou v Literárních novinách, věnoval se totiž také literárně-politickým sporům o literární dědictví NDR včetně kauzy Christy Wolfové.⁹ Diplomantka měla do svého pohledu na český ohlas polemiky

⁵ Kerstin Reimann, *Schreiben nach der Wende – Wende im Schreiben? Literarische Reflexionen nach 1989/90* (Würzburg: Königshausen & Neumann, 2008).

⁶ Např. Čestmír Lang, „Nevím, do jakého světa patím: Německá autorka Christa Wolfová se zapletla se Stasi dávno a krátce, ale táhne se to s ní“, *Mladá fronta Dnes*, 6. Februar 2004.

⁷ Blahoslav Hruška, „I NDR má svou kauzu literáta-udavače: Christu Wolfovou“, *Aktuálně.cz*, 17. November 2008, <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=622177> (letzter Zugriff: 20. 1. 2012).

⁸ (Red Kul, čtk), „Zemřela Christa Wolfová, symbol rozděleného Německa“, *Aktuálně.cz*, 2. Dezember 2011, <http://aktualne.centrum.cz/kultura/umeni/clanek.phtml?id=723593> (letzter Zugriff: 20. 1. 2012).

⁹ Interview von Renata Cornejo mit Sigrid Löffler, *Literární noviny* 16, Nr. 48 (2005): 15.

zahrnout i otištění překladu rozhovoru s Christou Wolfovou z New York Times Book Review (také v Literárních novinách).¹⁰

V 5. kapitole, věnované českým ohlasům literárního sporu o Christu Wolfovou a východoněmeckou literaturu, se Jana Bláhová soustředila jen na dva texty. Svou analýzu nevedla hluboko, omezila ji na „srovnání obsahu nalezených článků“ (str. 33). Výsledek je proto jen mělký. O stylu překladatele a publicisty Hanuše Karlacha autorka nejasně uvádí, že „píše zvláštním způsobem“ (Karlach [hat] eine eigenartige Art zu schreiben; str. 33), přesto jemu i překladateli druhého probíraného článku navzdory několika předchozím zmínkám o kritice vznesené vůči překladovému textu přiznává, že „podstatně přispěli ke konstruktivní diskusi“ (str. 35). Přinejmenším neobratný je i výrok, že se Hanuš Karlach stavěl ve svém příspěvku na stranu východoněmeckých spisovatelů „loajálně“ (str. 35) – loajalita znamená něco jiného než pochopení, sympatie, obhajoba atp.

Je škoda, že se zde studentka s relevantními texty neseznámila důkladněji. U Hanuše Karlacha by bývala mohla zohlednit, že jde o překladatele knihy Ch. Wolfové *Porucha: zprávy jednoho dne* (česky v r. 1990) a autora doslovů k vydání jejích dvou děl (kromě výše uvedené i ke knize *Příběhy pravdivě pomyslné*, česky v r. 1984) z doby před r. 1989. Charakter Karlachovy obrany Christy Wolfové lze posoudit i s ohledem na skutečnost, že se tento germanista v doslovu jím přeložené knihy *Porucha: zprávy jednoho dne* ještě na samém konci osmdesátých let odvolával na výroky Bedřicha Engelse, a to dokonce velmi zdiskreditovanou floskulí.¹¹

Zpět ale k tomu, co předložená bakalářská práce obsahuje. Je třeba zmínit i chyby v odkazování na použité zdroje. Autorka četla část článků sledovaného sporu přetištěné v knize Thomase Anze *Es geht nicht um Christa Wolf* (ta obsahuje, jak už připomenuto, i antologii), v bibliografických odkazech by to mělo být patrné, srov. např. poznámky pod čarou č. 65, 66, 72 a 74.

Studentka používala citační normu časopisu AUC – *Studia Territoria*, ale v zápisech bibliografických údajů má řadu chyb v užívání uvozovek a interpunkce, srov. např. pozn. č. 10 nebo 13.

Navzdory výše uvedeným výhradám a upřesněním jsem toho názoru, že Jana Bláhová dostala nárokům kladeným na bakalářské práce obstojně. Navrhuji proto hodnocení známkou velmi dobře (2).

v Praze, 20. 1. 2012

PhDr. Petr Šafařík

¹⁰ Interview von Tod Gitlin mit Christa Wolf, *Literární noviny* 4, Nr. 41 (1993): 13.

¹¹ Srov. „(...) křesťanství, jeden ze zdrojů evropské i světové civilizace, jak praví Bedřich Engels“ – Hanuš Karlach, „Kde prosté vyprávění nestačí“, doslov ke knize Christa Wolfové, *Porucha* (Praha: Odeon, 1990), 111-119, zde 112. Z rétorické stránky Karlachova doslovu je vysoce pravděpodobné, že byl odevzdán do tisku ještě před politickým přelomem z listopadu 1989.